

Masarykova univerzita v Brně
Pedagogická fakulta

VÝCHOVNÉ PROSTŘEDKY

Seminární práce

Brno 2005

Jana Přibíliková
I.ročník
Ze – Ch

Předmětem pedagogiky je výchova, která je uskutečňována za využití rozmanitých prostředků. Tyto prostředky mohou na jedince působit jak **INTENCIONÁLNĚ** (tedy přímo a záměrně), tak **FUNKCIONÁLNĚ** (tedy nepřímo a pro vychovávaného jakoby bezděčně) a vzájemně se doplňují a podporují.

Prostředky výchovy:

1. vyučování (základní a tradiční prostředek intencionální výchovy)
2. pedagogicky adaptované prostředí
3. působení hromadných sdělovacích prostředků
4. výchovné působení práce
5. výchovné působení hry
6. výchovné působení umění
7. výchovné působení sportu
8. výchovný vliv sociální skupiny (v níž jedinec žije a působí)

Tímto ovšem nejsou vyčerpány všechny novodobé výchovné prostředky, jejichž soubor se neustále obohacuje a rozvíjí.

Vyučování

- systematická výchovně-vzdělávací činnost ve vyučovací jednotce, při které se u žáků rozvíjejí vědomosti, dovednosti a schopnosti a stimulují se jejich postoje ke skutečnosti
- je obvykle uskutečňováno ve speciální instituci – škola, mimoškolské zařízení, ústav pro další vzdělávání, aj.
- je vedeno profesionálním pedagogickým pracovníkem – učitel, lektor, instruktor
- podle počtu jedinců, kteří se vyučování účastní je můžeme rozdělit na individuální a hromadné

1. Individuální

- má tu přednost, že může vycházet z žakových výchovných předpokladů a může důsledně přihlížet k jeho možnostem a individualitě
- ekonomicky je poměrně nákladné
- používá se obvykle tam, kde je nutno dosáhnout za krátkou dobu vysokých cílů nebo kde jde o dosažení špičkových výsledků

- je nutné počítat s podstatnými rozdíly v předpokladech a výkonech žáků i v metodách výchovné práce s nimi – některé druhy uměleckého, jazykového nebo sportovního vyučování

2. Hromadné

- v praxi se běžně používá spíše tohoto druhu vyučování
- probíhá ve skupinách o nejrůznějším počtu jedinců – několikačlenné skupiny v zájmových školách, dvaceti až čtyřicetičlenné skupiny ve třídách základních a středních škol, velké skupiny – nad padesát frekventantů – v některých vysokoškolských kurzech
- nemůže plně respektovat individuální předpoklady každého jedince
- vychází ze skupinových předpokladů a jen v některých případech může hlouběji přihlížet k individuálním rozdílům – příkladem je možné rozdělení základní skupiny na menší celky nebo zadání různých úkolů podle stupně dosavadního rozvoje jedinců
- přednosti – vzájemné pozitivní ovlivňování žáků, srovnávání studijních výsledků, spolupráci a vzájemnou pomoc
- po ekonomické stránce je podstatně levnější
- na vyšších stupních dává možnost využití vynikajících odborníků pro široký okruh studentů

Pedagogicky adaptované prostředí

- na rozvoj jedince působí vždy (přírodní a společenské prostředí) – pozitivně i negativně
- o jeho výchovném vlivu můžeme mluvit pouze tehdy, pokud je záměrně uzpůsobeno výchovným cílům
- jde vždy o působení funkcionální, které se může v mnoha případech spojit s působením intencionálním
- nejvyššího stupně pedagogické adaptace můžeme dosáhnout v prostředí pedagogické instituce
- výchovným činitelem v tomto prostředí je jeho materiální vybavení, sociální atmosféra, životní a pracovní režim v tomto prostředí navozený
- s efektivním využitím pedagogicky adaptovaného prostředí se setkáváme u alternativních škol

Hromadné sdělovací prostředky

- v moderní pedagogice vystupují v úloze výchovných prostředků stále více do popředí
- tisk, rádio, film, televize

- jsou podmíněné rozvojem soudobé techniky
- vychovávají jak intencionálně, tak funkcionálně
- intencionální působení – pořady, které jsou věnovány dalšímu vzdělávání (filozofickému, politickému, vědeckému, technickému, uměleckému (počet hodin věnovaných pořadům tohoto druhu narůstá úměrně s potřebami dalšího vzdělávání členů naší společnosti)
- z pedagogického hlediska nemůžeme přehlížet ani funkcionální působení – působení v situacích, kdy si zdánlivě nekladou za cíl čtenáře, posluchače nebo diváka vzdělávat
- funkcionální výchova se uskutečňuje samým výběrem obsahu, přístupem k jevům a problémům i formou jejich podání a hodnocení
- u jedince ovlivňují především oblast postojů světonázorových, politických, mravních a estetických

Práce

- fyzická i duševní; má stále větší vliv
- může výchovně působit hodnotou pracovního produktu, hodnotou pracovního prostředí i samým pracovním procesem
- učí organizovanosti, soustavnosti, důslednosti, houževnatosti i jiným charakterovým vlastnostem
- výchovný účinek práce je tím vyšší, čím společensky významnější a po všech stránkách kvalitnější výsledek přináší, čím dokonalejší je prostředí, v němž jedinec pracuje a čím vyspělejší je sama technika pracovní činnosti

Hra

- jako výchovný prostředek má rozhodující úlohu v předškolním věku, kde tvoří základní formu dětské činnosti
- za jejího přispění děti hlouběji poznávají svět, utvářejí si mravní a estetické postoje ke skutečnosti a rozvíjejí své potřeby a zájmy
- v době školní docházky a dospělosti se hra také podílí na dalším rozvoji různých stránek osobnosti
- sportovní hry přispívají k rozvoji tělesné zdatnosti, organizovanosti, houževnatosti, pevné vůli a estetické citlivosti
- společenské hry rozvíjejí strategické a taktické myšlení
- využití her jako výchovného prostředku v každém věku tak obohacuje soubor těchto prostředků a vnáší do výchovné práce pestrost a barvitost

Umění

- umělecká díla a tvůrčí umělecké činnosti obohacují poznání – zvláště v oblasti společenské, spolupůsobící při tvorbě světonázorových, politických a mravních postojů jedince ke skutečnosti, podstatně ovlivňují jeho estetickou citlivost (vkus) , rozvíjejí tvořivost
- rozvoj prostřednictvím estetické výchovy (tedy umění a krásy), se stává významnou a rovnocennou složkou každé účinné výchovy

Sport a tělovýchovná aktivita

- jde o prostředek tradiční, se kterým se v nějaké podobě setkáváme v každé kultuře – olympijské hry, rytířské hry, sokolské hnutí
- sport a tělesná výchova byly tradičně pojímány jako prostředky napomáhající rozvoji zdraví, fyzické zdatnosti a obratnosti, smyslu pro kolektiv i obecně morální a estetické kultivaci osobnosti

Kolektiv

- tj. organizovaná skupina jedinců, která má jasný cíl své činnosti i vnitřní dělbu úkolů a funkcí
- výchovné působení kolektivu je dáno především jeho veřejným míněním, které usměrňuje názory i chování jednotlivých členů
- přímé působení pedagoga na veřejné mínění kolektivu – vysvětlováním, zhodnocením i doceněním určitých názorů, postojů i forem chování jedinců
- nepřímé působení pedagoga na veřejné mínění kolektivu – prostřednictvím jedinců, které získal pro své záměry a kteří zevnitř ovlivňují smýšlení i chování kolektivu – tito jedinci tvoří tzv. aktiv, významný nástroj výchovného působení na kolektiv

Podle Bohumíra Blížkovského můžeme mezi výchovné prostředky zahrnout:

1. **Soustavu výchovně-vzdělávacích činitelů** výchovy veřejné, rodinné i sebevýchovy (včetně příslušných institucí a organizačních forem)
2. **Soustavu výchovně-vzdělávacích obsahů**, tj. obsah teoretické i praktické výuky, obsah výchovy mimo výuku i programy sebevzdělávání, sebevýchovy a sebevýchovy
3. **Soustavu výchovně-vzdělávacích metod a prostředků** v užším, tradičním slova smyslu
4. **Výchovné prostředí**, pedagogické využívání žádoucího formativního potenciálu prostředí a celkovou organizaci i kultivaci způsobu života i jemu odpovídajícího životního prostředí (1992, s. 146)

Použitá literatura:

JŮVA, V. sen. a jun. *Úvod do pedagogiky*. Brno: Paido, 1997, s. 70 – 74

Blížkovský, B. *Systémová pedagogika*. Ostrava: Amonium, 1992, s. 146